

ALGUNS APUNTS DE LA VIDA DELS CAPUTXINS A MATARÓ

Algunes dades facilitades per l'investigador i amic Joaquim Aguilar i Vallès, i relacionades amb la qüestió del desig de fundar a Mataró per part dels frares franciscans observants, ens permeten de realitzar algunes aproximacions a la vida de la comunitat de frares caputxins. Els caputxins, des de l'any 1611 residien a Mataró, en el seu convent fundat de l'Esperança, situat a l'actual cementiri.

Sant Francesc d'Assís (1182-1226) fundà l'any 1210 l'orde dels frares menors o franciscans, coneguts a Catalunya a l'edat mitjana com a menorets. Durant el segle xv, l'orde, sense dividir-se, constava de dues «federacions» de convents: la dels franciscans conventuals i la dels frares menors de la regular observança, o observants. La principal diferència consistia en el fet que en els convents observants es vivia un seguiment de l'austeritat franciscana més rígida que en els primers. L'any 1567 s'unificà l'orde, obligant els claustrals o conventuals a emprendre el camí de la reforma i a unir-se a l'observança.

L'any 1685 trobem documentada la voluntat dels frares franciscans observants de fundar a Mataró. En aquell moment tenien casa al Principat, dins la província franciscana observant de Catalunya, a Lleida (1217), Vic (1225), Barcelona (1229), cap de cúria provincial amb el col·legi de Sant Bonaventura (1624), Girona (1232), Cervera (1235), Montblanc (1238), Vilafranca del Penedès (1241), Tarragona (1242), Perpinyà (1243), Castelló d'Empúries (1246), Tortosa (1267) des de 1624 recol·lectori, Vilafranca del Conflent (1279), Puigcerdà (1315), la Seu d'Urgell i Tàrraga (1318), Berga (1333), Gràcia (1427), Balaguer (1445), illa de Rosselló (1462), Figueres (1484), Reus (1488), Bellpuig (1507), Horta de Sant Joan (1543), el col·legi de Sant Tomàs de Riudeperes (1560), les cases de recol·lecció de la Bisbal (1580), Escornalbou (1580), des de 1686 col·legi de missions, Riudoms (1582), Alcover (1582) i Terrassa (1609), Cardona (1637) i el recol·lectori de Móra d'Ebre (1640).

Els convents dels ordes mendicants, com és sabut, tendien a fundar-se a les ciutats, diferenciant-se dels ordes monàstics, que preferien fer-ho a les àrees rurals. D'aquesta manera, els primers convents franciscans catalans van aparèixer a les principals poblacions medievals del Principat, que eren en la seva majoria seu de bisbat (Lleida, Vic, Barcelona, Girona, Tarragona, Perpinyà, Tortosa i la Seu), capitals comtals (algunes de les anteriors i Castelló d'Empúries) o caps de vegueria (totes les seus episcopals anteriors més Cervera, Montblanc, Vilafranca

del Penedès, Vilafranca del Conflent, Puigcerdà, Tàrraga i Berga). La pesta negra tallà en sec les fundacions. La darrera fundació d'aquest període, a Berga, coincideix amb «lo mal any primer» (1333). Passat aquest mal tràngol seguiren les fundacions, ara, a poblacions molt més petites (Balaguer, Illa, Figueres, Bellpuig, Horta de Sant Joan o Riudeperes, molt a prop de Vic).

L'any 1528 naixien a Itàlia els caputxins, franciscans que optaren per una vida més contemplativa i austera, marcadament eremítica. L'any 1578 desembarcaren a Barcelona, on fundaren el primer dels seus convents a Catalunya. L'esperit renovellat i auster amb què vivien la vida franciscana va fer que en pocs anys —anys del postconcili de Trento— l'orde s'estengués molt ràpidament pel Principat. Les fundacions a la Catalunya Nord són d'abans de l'any 1700, a Perpinyà, Elna, Tuïr, Vincà, Prada i Ceret; a les ciutats episcopals de Barcelona, Girona, Tarragona, Lleida i Solsona ja abans de 1600, i a Vic i Tortosa posteriorment. I en una sèrie de petites poblacions litorals i pre-litorals sense anterior presència de frares franciscans, com Banyoles, Blanes, Sant Celoni, Granollers, Manresa, Sant Boi i Valls, al segle XVI, i Olot, Arenys de Mar, Mataró, Sabadell, Martorell, Igualada i Vilanova al segle XVII. Figueres, Vilafranca del Penedès i Cervera seran les úniques poblacions catalanes no episcopals que tindran convent franciscà observant i caputxí alhora.

Per tal de donar resposta a les vocacions que desitjaven un franciscanisme més auster, i veient com creixia imparable el nombre de convents caputxins a Catalunya, els observants, com a resposta, crearen les cases de recol·lecció (de major retir) abans esmentades de la Bisbal, Terrassa, el Camp de Tarragona (tres cases) i l'Ebre (dues), totes elles fundades en el període 1580-1640, datès que coincideixen amb la gran expansió caputxina pel Principat. Passat aquest intens període i fins al 1835, els observants fundaran a Cladells, la Selva (1690), Santa Coloma de Farners (1691), Sanpedor (1692), Torà (1695) i Calaf (1696). Els caputxins, al segle XVIII, ho faran a Pineda i Calella.

L'expansió franciscana observant i caputxina, posterior al concili de Trento, ens mostra com al litoral, pre-litoral i planes centrals catalanes apareixen una sèrie de viles i àrees rurals capaces de mantenir, a l'edat moderna, convents amb les seves almoines. Entre elles destacarem el Maresme, el Vallès Oriental i la Selva. Aquesta zona passarà de no disposar de cap convent de frares a la baixa edat mitjana a acollir-ne dotze, un de carmelità descalç (Sant Josep a Mataró, la vila més gran de tota aquesta zona), set de caputxins (Blanes, Sant Celoni, Granollers, Arenys de Mar, l'Esperança de Mataró, Calella i Pineda), dos de mínims (Granollers i Hostalric) i dos d'observants (Cladells i Santa Coloma).

Aquesta vitalitat religiosa post-tridentina a la nostra contrada posa de manifest també alhora altres aspectes, com canvis de tendència en el poblament (nous nuclis, augment de la densitat de població...) i una suficient capacitat de manutenció d'uns religiosos que vivien de la caritat de la gent.

Les deliberacions de la secció 25 capítol 3r, aprovades al concili de Trento, establien uns límits a la fundació de noves comunitats conventuals allà on n'hi haguessin de fundades. Aquestes normes foren complementades amb les butlles *Quoniam ad Institutum* de Climent VIII (1592-1605), de 23 de juliol de 1603, la *Cum Alias* de Gregori XV (1621-1623), de 2 d'agost de 1622 i la *Romanus Pontifex* d'Urbà VIII (1623-1644), de 28 d'agost de 1624.

Aquestes reglamentacions pretenien ésser un camí que facilités l'equilibri en una qüestió substancial de la vida dels ordes mendicants; per una banda, la relació existent entre l'observança de les regles pròpies de la vida religiosa, entesa com a mitjà per facilitar la santificació de la vida del frare i de tota la vida comunitària, i per altra, la capta d'almoines, el principal mitjà de subsistència, característica dels ordes mendicants. La capta, lliurament volguda, havia d'interpretar-se, per ésser entesa en el sentit adequat, com un mitjà que els desvinculava dels béns materials, que afavoria el despreniment d'un mateix, que lliurava a la confiança en la Providència.

El provincial dels caputxins de Catalunya, al 1725, referint-se al convent de l'Esperança de Mataró, ens parla com «cumpliendo los suplicantes —es refereix als caputxins— (como deven) a sus obligaciones, fervientes, zelosos, y exemplares, se aplican los Religiosos de aquel convento dia, y noche en todo lo que conduce al Consuelo espiritual de los vezinos de dicha ciudad, predicando, Confessando, visitando a los Enfermos en sus dolencias, y asistiendoles hasta los últimos alientos de sus vidas, sis distincion de personas».

Els ordes mendicants que havien anat abandonant la capta pel fet d'haver obtingut progressivament, per part dels fidels, patrimoni i rendes que asseguraven la seva manutenció, tenien el perill d'abandonar l'ideal de vida austera. Aquesta qüestió havia portat moltes comunitats a la relaxació del seu zel apostòlic. De fet, aquesta era l'arrel del que s'anomenaven branques descalces, en contraposició a les calçades o de l'antiga observança. Arribades algunes comunitats a aquest punt, sorgien en l'interior de les comunitats frares o monges que desitjaven retrobar l'antic estil de vida perdut. Dels franciscans sorgiren els caputxins, tal com acabem d'esmentar, fundats a Itàlia pel pare franciscà Mateo di Bascio (1495-1552), aprovats el 1528 i arribats a Espanya el 1578, on fundaren el convent de Sarrià. Paral·lelament, sorgiria la branca femenina caputxina fundada a Nàpols per M. Lluïsa Llorença Longo (1463-1542), sota regla clarissa. Del carmel de l'antiga observança sorgirà el carmel descalç, quan santa Teresa de Jesús i sant Joan de la Creu fundaran nous convents on es restaurarà l'antiga forma de vida carmelitana. Altres ordes de frares mendicants, com els mercedaris o els trinitaris, també tindran la seva branca reformada o descalça.

Mataró, que a l'edat mitjana no va passar de parròquia rural, no va veure la fundació de cap dels ordes mendicants que s'anaven instal·lant a les ciutats de la baixa edat mitjana europea. Però amb l'arribada de l'edat moderna, Mataró esdevé una vila important i després ciutat, i atrau la fundació de dos dels ordes mendicants

més importants, el carmel i els franciscans, tant en les seves branques masculina i femenina, però no en les branques calçades sinó en les descalces, és a dir, el carmel descalç masculí de Sant Josep el 1588, els caputxins el 1611, cridats com els josepets pel rector de Santa Maria, les tereses o carmelites descalces el 1648, i les caputxines, de manera tardana, el 1741.

Però aquest retrobament amb l'esperit primitiu dels ordes reformats, en el qual el retorn a la pobresa i la capta d'almoines per subsistir eren elements a restaurar, no es podia portar a l'extrem. En aquest sentit, cal interpretar les limitacions abans esmentades a les fundacions de nous convents mendicants allà on ja n'hi havia de fundats. La voluntat de captar, de no acceptar patrimonis que donessin rendes i de confiar amb la Providència Divina, serà paradigmàtic en el cas dels caputxins.

El mateix provincial dels caputxins exposa al bisbe, més avall del seu escrit, referint-se a la vinguda dels franciscans observants a Mataró, que aquests es sumarien a caputxins i caputxines i que a la ciutat «como hemos de vivir tres comunidades todas franciscanas, sustentandonos todas de la Mendicidad en tan limitado terreno, sino es vagueando demasiadamente, con notable daño del Espíritu: O quebrantando las Reglas de Nuestros Institutos». El monestir de les caputxines estava en projecte.

Aquestes disposicions limitatives de noves fundacions establien que els ordes mendicants havien de demanar, al bisbe de la zona, llicència per fundar nous convents. Aquest, abans de pronunciar-se, s'havia d'informar si la nova fundació perjudicaria en la seva subsistència els convents ja existents, als quals havia de demanar opinió. L'existència de tres butlles que confirmaven les disposicions tridentines, especialment la d'Urbà viii, s'ha d'explicar per la facilitat amb què els bisbes atorgaven la llicència. Si el nombre de frares augmentava de forma desproporcionada en relació a l'augment de població d'una zona, la concurrència en la capta d'almoines feia caure en els perills que exposava amb tota claredat el provincial dels caputxins a Catalunya. Així queda expressat en la seva demanda al bisbe de Barcelona, perquè no atorgués permís a la sol·licitud de fundació a Mataró dels pares franciscans. «Por todas estas razones y no por falta de voluntad, y Amor que tengamos a los referidos religiosos de la Observancia, antes con pena grande por ser nuestros Hermanos».

Els franciscans observants, per la seva banda i amb les mateixes raons, havien obtingut de Benet XIII Orsini (1724-1730) la butlla *Apostolici Officii*, que prohibia fundar a tot Espanya cap orde de frares, llevat dels dominics, a quatre o cinc lloguers dels seus convents, pels perjudicis a l'observança per part d'un excés de concurrència en la capta d'almoines.

Mataró, mentrestant, creixia amb empenta, sobretot a partir de 1680. La superfície intramurs era insuficient i apareixien ravals fora muralla, sobretot a la banda de llevant i migdia, prenent com a eix d'expansió el camí Ral; és a dir, les

zones actualment compreses a «grosso modo» entre el carrer de Sant Antoni i l'Havana per la banda de fora muralla. S'argumentava per part dels franciscans que la ciutat en ple creixement estava desatesa «de operarios espirituales», especialment als nous ravals i sobretot a la nit, quan els portals es tancaven, per la qual cosa sol·licitaven des de 1685 fundar a Mataró.

Aquest desig topà amb l'oposició conjunta del rector i la comunitat de preveres de Santa Maria, del prior dels carmelites de Sant Josep i, sobretot, dels caputxins de l'Esperança. No negaven que Mataró no fos un poble gran «en quanto a la multitud de casas y vezinos», però argumentaven, el 1732 per exemple, que Santa Maria tenia trenta-cinc preveres residents, dels quals dos dels dotze confessors vivien a l'hospital, església «donde està reservado el Santísimo para lo que pueda ocurrir a los Arrabales». Els carmelites, intramurs, eren trenta, dels quals divuit eren confessors. Les carmelites descalces, anomenades popularment tereses, eren extramurs a la banda de ponent, per la qual cosa la seva església «sirve de consuelo a los que en ella quieran hoy el Santo Sacrificio de la Misa. No hablamos del convento de capuchinas, que se està fabricando; donde en breve residiran dos clerigos curatos para asistir al Pueblo en las ocurrencias». Finalment, la comunitat caputxina de Mataró constava de trenta-sis frares, dels quals vint-i-set eren preveres, i d'aquests, dotze tenien llicència per confessar. En definitiva «estan los dichos templos Sr Ilustrissimo –adreçant-se al bisbe de Barcelona– en tal disposición, que la casa mas distante del lugar no està de uno de ellos mil passos».

Un any abans, Bernardo Ximenes de Cascante, bisbe de Barcelona, en resoldre una de les recurrents demandes de fundació dels franciscans a Mataró el 1726, «oyó las dos partes, vio por sus ojos y toco por sus manos» l'estat pastoral de Mataró, resolgué denegar-la i n'informà el rei i el seu consell «por hallar el Pueblo enteramente assistido. Assí en tiempo de enfermedad y muerte, como en tiempo de salud; no aviendose negado jamas los suplicantes –fa referència als religiosos de la ciutat que supliquen la no atorgació de la llicència als franciscans– a ninguno de los individuos, que para su consuelo ha recurrido a ellos». Tot i amb això, per evitar no poder assistir algun veí, manà que dos dels confessors residents de Santa Maria passessin a viure a l'hospital per tal d'atendre la població extramurs dels ravals.

El perjudici en la subsistència que una nova comunitat de mendicants produiria en les existents, «que dividiendo lo poco entre muchos a ninguno llega lo preciso» i que com establia Trento i les butlles abans esmentades «juzgaron por mejor que hubiera menos Religiones en los Pueblos que no el que por falta de lo pressiso se viniera a relajar la regular disciplina en los conventos fundados». Santa Maria no estava acabada, «padece las necessidades que registran los ojos en la fabrica començada, amas de faltarle los pressisos ornamentos para la sagristia y demas conducente al culto Divino: faltando a los residentes limosnas de missas para 4 meses del año». Els carmelites, malgrat tenen rendes que els exhoneren en part de captar, aquestes no arriben a sufragar ni mig any. Els caputxins, per la seva part, serien els més perjudicats «viviendo como viven de la presisa mendicidad»,

la mateixa de què viurien els franciscans si fundessin a Mataró. A més a més, els caputxins de Mataró es queixaven ja des de 1685 de no poder allunyar-se a captar a zones veïnes. A tocar del de l'Esperança hi ha quatre convents més, el caputxí d'Arenys de Mar, a llegua i mitja, el de Granollers, a dues llegües, on a més a més també hi ha convent dels mínims, i el de Sant Celoni, també caputxí, a tres llegües.

El provincial dels caputxins alhora exposà al bisbe, l'any 1732, que, havent obtingut els franciscans l'esmentada butlla *Apostolici Officii*, es tracti els caputxins de la mateixa manera, «se pide no solo por Caridad, sino tambien la equidad, la razon, y la Justicia sea recíproco este privilegio y mutuo la referida Pontificia Providencia». I afegeix que si el bisbe cregués en darrera instància que la necessitat és real, els caputxins, conscients d'ésser la comunitat més allunyada del nucli urbà, expressen al bisbe la disposició de partir la comunitat de l'Esperança i posar la nova en el lloc de la ciutat que cregués més necessari; per acabar apuntant la possibilitat que si la necessitat existís, sigui provista «por medio de alguna Religión Calçada, que no viva de la limosna, sino de rentas moderadas» i suggereix «se dize seria a proposito la de los P.P. (padres) llamados de la Escuela Pia: los quales sobre haver sido llamados y otorgados en algun tiempo enseñarian tambien la juventud, materia no menos necessaria en aquel Pueblo».

Ramon Reixach i Puig

BIBLIOGRAFIA

Les dates sobre els anys de fundació dels convents franciscans observants i caputxins catalans han estat extretes de J. BADA i G. SAMPER, *Catalònia religiosa*. Atles històric: dels orígens als nostres dies (Barcelona 1991).

BOADAS I LLEVAT, A. i MARTÍ I MAJOR, J. «Franciscans», *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya* (Barcelona 2000).

MASMM, Fons Aguilar, Caixa dels Caputxins. Informació reproduïda provinent de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, Monacals, lligall 45.